

Vertybių naratyvai lytiškumo ugdymo temomis: pedagogų pasirengimas ar atsitraukimas?

Marius Bytautas¹, Sigitas Daukilas²

¹ Vytauto Didžiojo universitetas, Švietimo akademija, K. Donelaičio g. 52, 44244 Kaunas, marius.bytautas@vdu.lt

² Vytauto Didžiojo universitetas, Edukologijos tyrimų institutas, K. Donelaičio g. 52, 44244 Kaunas, sigitas.daukilas@vdu.lt

Anotacija. Straipsnyje analizuojama nuomonės formuotojų ir mokinių tėvų vertybių naratyvai socialiai jautriomis lytiškumo ugdymo temomis, taip pat lytiškumo ugdymo pedagogų metodologinio pasirengimo ir darbo motyvacijos problemos. Nustatyta, kad pedagogų įsitraukimas yra įmanomas ir realus įtvirtinus dalykinę komunikaciją tarp nuomonės formuotojų, mokinių tėvų ir pedagoginio personalo, pagrįstą kritinės analizės, dėmesingumo konfliktams ir dialogo metodologine prieiga, taip pat kooperatyvumo principais.

Esminiai žodžiai: *socialinis jautrumas, lytiškumo ugdymo turinys, vertybių naratyvai, nuomonės formuotojai, tėvai.*

Įvadas

Visapusiškas lytiškumo ugdymas yra esminis veiksnys jaunas žmones ruošiant gyventi saugų, produktyvų ir laimingą gyvenimą (Leung ir kt., 2019). Dažniausiai tokio ugdymo turinys yra grindžiamas jaunimo kritinio mąstymo veikdiniu, kuriant edukacines aplinkas paauglių ugdymo procese (Ndemanu ir Camea, 2019; Sincer ir kt., 2019). Kaip teigiama UNESCO programoje, lytiškai plintančios ligos, neplanuoti nėštumai, smurtas lyties pagrindu ir lytinė nelygybė vis dar kelia pavojų žmonių gerovei (UNESCO ir kt., 2018). Jaunimo lytiškumo ugdymo aktualumą dar labiau sureikšmina ir tai, kad dėl jo turiniui būdingo socialinio jautrumo mokytojai dažnai išgyvena neigiamas emocijas

būsenas, kurios trikdo konstruktyvų pedagoginės sąveikos dalyvių dialogą, jiems taip pat gresia susilaukti viešos neigiamos reakcijos ar, kaip teigia Shannon ir Smith (2015), netgi prarasti darbą. Pastarojo laikmečio moksliniai tyrimai rodo, kad ši socialinio jautrumo lytiškumo ugdymo turinio reiškinį dažniausiai lydi nuomonės formuotojų ir mokyklinio amžiaus vaikų tėvų demonstruojamas išankstinių vertybinių nuostatų (indoktrinuotas) naratyvas (Döring, 2021; Fowler ir kt., 2021; Johnston, 2017; Mullis ir kt., 2021; Bytautas ir Daukilas, 2022). Ypač daug šio turinio vertinimo prieštaravimų susilaukia tos lytiškumo ugdymo temos, kurios yra atviros (neišspręstos) arba dileminės. Kaip teigia Journell (2017), temos atvirumo laipsnis priklauso nuo visuomenėje vyraujančios ir tam tikroms vertybėms atstovaujančios mažumos nuomonių galios santykio.

Mokslinėje literatūroje gausu žinių apie lytiškumo ugdymo įsitvirtinimo mokyklų praktikoje nesėkmių priežastis. Mokslininkai pastarąsias grupuoja pagal tokias pedagoginio proceso metu kylančias problemas: (a) mokytojų kompetencijos stoka, (b) mokytojų išankstiniai įsitikinimai ir baimės, (c) socialinės opozicijos reakcijos (Constantine ir kt., 2007; Niño-Bautista ir kt., 2018; Rigby, 2017; Sinai ir Shehade, 2018). Nepaisant šių sunkumų, Lietuvos ir užsienio šalių mokyklų praktikoje gausu atvejų, kai pedagogų iniciatyvos dėka lytiškumo ugdymas pamažu įsitvirtina švietimo sistemoje ir jos ugdymo turinyje. Tokių iniciatyvų motyvuoti pedagogai paprastai imasi tik išsprendę pirmąsias dvi problemų grupes. Niño-Bautista ir kt. (2018) tyrė mokytojų, pasirinkusių studijuoti rengimo lytiškumo ugdymui programą, motyvaciją ir nustatė, kad esminiai motyvaciniai veiksniai minimai kompetencijų tobulinimo veiklai yra: (a) galimybė padidinti pedagoginę patirtį bei tokiu būdu patobulinti savo mokymo praktiką, (b) galimybė pažinti nuolat besikeičiantį socialinį kontekstą, kuriame gyvena jauni žmonės, (c) studijų metu suteikiamos minimalios lytiškumo ugdymo turinio įgyvendinimo gairės, (d) galimybė pagilinti dalyko žinias ir (e) įgyti naujų išitraukimo ir empatijos patirčių, susijusių su jaunų žmonių gyvenimu.

Toliau plėtojant minimo turinio temos nacionalinį kontekstą, mokyklų praktikoje yra aktuali mokytojų demotyvacijos vykdyti mokinių lytiškumo ugdymo veiklas problema. Dar 2020 m. atliktų lytiškumo ugdymo veiklos mokytojų demografinės situacijos analizė parodė, kad lytiškumo ugdymo pamokas dažniausiai veda vyresnio amžiaus mokytojai, kuriems kalbėti lytiškumo temomis dažnu atveju yra tabu, jie šią ugdymo veiklą atlieka nenoriai (Bytautas ir Daukilas, 2021). Minimo tyrimo ataskaitoje pateiktas iliustratyvus pedagogo komentaras: „Visų dalykų mokytojai verčiami tokias pamokas vesti, bet neturi nei menkiausio supratimo, ką ten daryti. Vengiama šių pamokų, nes mokytojai tam neparuošti“ (Bytautas ir Daukilas, 2021, p. 14).

Jausdamiesi nepasiruošę lytiškumo ugdymo pedagoginei veiklai, mokytojai yra jautresni socialinei įtakai. Todėl lytiškumo ugdymo turinio metodologines prieigas dažnai derina prie įvairių socialinių grupių, tokių kaip tėvų ar nuomonės formuotojų, vertybių naratyvų lytiškumo ugdymo temomis. Dažnai pasitaiko atvejų, kai indoktrinuota, gana agresyvia retorika pasižyminti minimų grupių vertybinė pozicija lytiškumo ugdymo

pedagogus demotyvuoja vykdyti šias veiklas. Todėl pedagogai stengiasi lytiškumo ugdymo pamokoms susikurti „palaikantįjį vertybinį foną“, kuris socialiai jautrių lytiškumo temų pažinimo procese nekeltų konfliktų. Toliau tęsiant 2020 m. pradėtus tyrimus lytiškumo ugdymo turinio socialinio jautrumo tematika buvo suformuluoti tokie tęstiniai *tyrimo klausimai*:

1. Kokio turinio lytiškumo ugdymo vertybinis naratyvas yra visuomenei pristatomas nuomonės formuotojų ir mokyklinio amžiaus vaikų tėvų?
2. Kokia yra lytiškumo ugdymą vykdančių mokytojų motyvacinė aplinka?
3. Kokie galimi dalykinės komunikacijos principai tarp lytiškumo ugdymą vykdančių mokytojų bei organizacijų ir mokinių tėvų?

Tyrimo objektas. Nuomonės formuotojų ir mokyklinio amžiaus vaikų tėvų vertybių naratyvai socialiai jautriomis lytiškumo ugdymo temomis.

Tyrimo tikslas. Nustatyti nuomonės formuotojų ir mokyklinio amžiaus vaikų tėvų vertybių naratyvus socialiai jautriomis lytiškumo ugdymo temomis identifikuojant tas pedagogų veiklos motyvacinę aplinką, kurios padeda išvengti konfliktų.

Vertybinis lytiškumo ugdymo turinio kontekstas

Mokslininkai, tyrinėjantys jaunimo lytiškumo ugdymo problemas, išskiria dvi pagrindines lytiškumo ugdymo turinio kryptis: visapusį (angl. *Comprehensive Sex Education* arba CSE) ir grįstas tik susilaikymu nuo lytinių santykių iki santuokos (angl. *Abstinence-Only Until Marriage Sex Education* arba AOUM) (Leung ir kt., 2019). Nepaisant minimomis ugdymo paradigmomis paremtų praktikų koegzistavimo jaunimo bendrojo ugdymo sistemoje, įvairūs moksliniai tyrimai (Hofer ir Hofer, 2017; Santelli ir kt., 2017; Shepherd ir kt., 2017) ne kartą įrodė, kad pastarajame demokratinio pasaulio raidos etape tik susilaikymu grįstas lytiškumo ugdymas yra neveiksmingas, todėl pasaulinės organizacijos skatina praktikuoti visapusį lytiškumo ugdymą (UNESCO ir kt., 2018). Visapusiam lytiškumo ugdyme nesumenkinama susilaikymo nuo lytinių santykių reikšmė ir svarba, tačiau realiai suvokiant tai, kas vyksta jaunų žmonių gyvenime, lytiškumo ugdymas apima daug didesnę šio reiškinio vertybinį kontekstą.

Viešojoje erdvėje Lietuvoje jau kuris laikas vyksta diskursas apie mokyklose vykdomo lytiškumo ugdymo turinį, jo metodologines ir vertybines prieigas. Šios prieigos neretai sukelia prieštaringas reakcijas tiek švietimo politikos, tiek mokyklų praktikos kontekstuose. Jau daugiau nei 20 metų Lietuvoje nėra sutariama dėl tiriamos bendrojo ugdymo turinio dalies pavadinimo. Vyrauja du terminai: lytiškumo ugdymas ir lytinis švietimas (Daudaravičienė, 2001). Pasak Daudaravičienės, šios kategorijos skiriasi metodologine prieiga: pirmuoju atveju ugdymas grindžiamas valios ugdymo principu, antruoju – žinių teikimo principu. Nors mokslinėje literatūroje anglų kalba taip pat vartojami analogiški

lytinio švietimo (angl. *Sex Education*) ir lytiškumo ugdymo (angl. *Sexuality Education*) terminai, skirtingai nei lietuviškieji, jie neturi aiškaus vertybinio atspalvio.

Kaip teigia Santelli ir kt. (2017), tik susilaikymu grįstą lytiškumo ugdymą palaiko konservatyvios ir religinės bendruomenės. Įdomu tai, kad šios bendruomenės Lietuvoje palaiko lytiškumo ugdymo koncepciją ir laiko ją visaverte, o liberalių pažiūrų bendruomenių palaikomą lytinį švietimą vertina kaip netinkamą ir fragmentišką (Daudaravičienė, 2001). Praktikoje pastebima, kad liberalios bendruomenės dažnai vartoja ir angliškąjį *Comprehensive Sex Education* terminą, versdamos jį kaip „visapusiškas lytinis švietimas“.

Šis bendruomenių susiskaidymas daro įtaką tėvų lytiškumo ugdymo turinio suvokimui, kuris atsispindi mokinių lytinėje raidoje ir elgsenoje (Jerves ir kt., 2014). Be to, toks dviprasmiškas lytiškumo ugdymo diskursas tik prisideda prie lytiškumo temų neaiškumo, o tai yra vienas iš pagrindinių tėvų negebėjimo vykdyti lytiškumo ugdymą namuose veiksnių (Walker, 2004). Taip pat svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad didelis atotrūkis tarp tėvų ir vaikų vertinant tokias temas kaip masturbacija ar kontracepcija dažnai lemia tėvų ir vaikų komunikacijos vengimą (Jerves ir kt., 2014).

Francis ir DePalma (2014) argumentuoja, kad susilaikymu nuo lytinių santykių grįsto ir visapusio lytiškumo ugdymo koncepcijos neprieštarauja viena kitai. Pasak autorių, susilaikymas – kaip idealas – neturėtų būti pamirštas net tuomet, kai aplinkybės reikalauja mokytis apie saugesnį seksą¹.

Dar 1995 m. Reiss įvardijo penkias tėvų filosofines-vertybines pozicijas apie lytiškumo ugdymą mokykloje. Pasak jo, tėvai teigia, kad (1) mokyklinis lytiškumo ugdymas neturėtų vykti, (2) turėtų skatinti fizinę sveikatą, (3) turėtų skatinti asmens autonomiją, (4) turėtų skatinti atsakingą seksualinį elgesį arba (5) būti vykdomas religiniame kontekste. Šios pozicijos yra glaudžiai susijusios su tėvų nuostatomis į lytiškumo ugdymą šeimos aplinkoje. Atlikę nūdienos mokslinės literatūros analizę, Pineda Marin ir kt. (2019) išskiria šešias tėvų nuostatas į lytiškumo ugdymą šeimoje:

1. Niekada nekalbėti apie lytiškumą, net jeigu vaikai klausia informacijos;
2. Lytiškumą laikyti gėdingu reiškiniu, todėl netinkamu pokalbiams su tėvais;
3. Atidėti pokalbius apie lytiškumą kiek įmanoma ilgiau (netgi iki vaiko santuokos);
4. Deleguoti lytiškumo ugdymą kompetentingam asmeniui;
5. Diskusijas vykdyti tik biologiniais lytiškumo aspektais;
6. Kalbėti visomis su lytiškumu susijusiomis temomis.

Analizuodamas lytiškumo ugdymo metodologines problemas, Mukoro (2017) skatina atskirti žinių (mokslo) ir vertybių (kultūros) kategorijas. Pasak mokslininko, net UNESCO vartojamame lytiškumo ugdymo sąvokos apibrėžime esama subjektyvių vertybinių kategorijų, tokių kaip „tenkinantis“ ar „pasirinkimai“. Autorius taip pat teigia,

¹ Terminas „saugusis seksas“ (angl. *safer sex*) darbe vartojamas kaip praktikoje dominuojančio termino „saugus seksas“ patikslinimas, atkreipiant dėmesį į tai, kad nėra tokio kontraceptinio metodo, kuris visiškai apsaugotų nuo lytiškai plintančių ligų ir neigiamų psichologinių bei socialinių padarinių.

kad kultūrinio-vertybinio turinio lytiškumo ugdymo temos vengiant socialinio jautrumo reiškinių ugdymo procese yra praleidžiamos viso pasaulio mastu. Šią problemą siūloma spręsti pažįstant kultūrą, kurioje vykdomas ugdymo procesas: „lytiškumo ugdymas negali pakeisti kultūros, kurios nesupranta“ (Mukoro, 2017, p. 71). Šiomis aplinkybėmis lytiškumo ugdymą vykdyti rekomenduojama taikant dėmesingumo konfliktams metodologinę prieigą, kurią pasitelkiant ugdymo proceso metu mokslo žinių ir kultūrinių vertybių sankirtos yra garsiai įvardijamos nepateikiant sprendimo ir nesiekiant tą sprendimą rasti (Cense, 2019; Mukoro, 2017). Beje, šio straipsnio autoriai dėmesingumo konfliktams metodologinę prieigą taiko ir socialiai jautraus lytiškumo ugdymo turinio tyrimų bei švietimo politikos kontekstuose.

Metodologija

Tyrimo dizainas. Nuomonės formuotojų ir mokyklinio amžiaus vaikų tėvų naratyvų socialiai jautriomis lytiškumo ugdymo temomis tyrimui taikyti kokybiniai ir kiekybiniai tyrimo duomenų rinkimo metodai. Pasirinkta lygiagreti (angl. *convergent*) mišraus tyrimo strategija susiejant antrinį tyrimo metodą (kiekybiniai duomenys) su pagrindiniais tyrimo metodais (kokybiniai duomenys) (Creswell ir Creswell, 2018; Plano Clark ir Ivankova, 2016). Tokia mišraus tyrimo strategija pasirinkta siekiant kontekstualizuoti gautus kokybinius duomenis ir pateikti išvadas apie mokytojų pasirengimo lygį iri motyvacinę aplinką.

Kokybinio tyrimo strategija taikyta vertinant nuomonės formuotojų ir mokyklinio amžiaus vaikų tėvų vertybinius naratyvus socialiai jautriomis lytiškumo ugdymo turinio temomis. Tokia strategija atitinka vertybės, vertinimo ir pasakojimo (naratyvo) kategorijų sąveikos metodologinę prieigą, nes, kaip teigia Kuzmickas (2013), vertybes ir vertinimus aptiksime visose žmonių tarpusavio santykių ir veiklos srityse, atskleidžiant gyvą žmogaus ryšį su kitais žmonėmis ir su pasauliu. Naratyvų analizės metu taikoma naratyvinio tyrimo metodika leidžia apibūdinti ne tik tiriamojo naratyvo turinį, bet ir retorikoje stebimus individo jausmus, vertinimus bei vertybines pozicijas, t. y. ne tik tai, kas pasakojime yra sakoma, bet ir kaip yra sakoma. Mokslininkai Messmer ir kt. (2023), Wang ir Geale (2015) akcentuoja, kad naratyvinis tyrimo metodas leidžia peržengti siauro metodologijos supratimo ribas, padeda atskleisti asmeninių istorijų reikšmes, patirtis, jų kontekstus. Kiekybinio tyrimo dalis – asmenų, atsakingų už lytiškumo ugdymą Lietuvos mokyklose, apklausa.

Tyrimo imtis. Tyrime dalyvavo aštuoni nuomonės formuotojai (8 tiriamieji, V1–V8), taip pat šeši socialiai aktyvūs mokinių tėvai (6 tiriamieji, T1–T6). Tyrimo dalyviai viešai pasiekiamo turinio analizei parinkti vertinant sekėjų socialiniuose tinkluose skaičių (nuomonių formuotojai turėjo nuo 2 iki 120 tūkst. sekėjų) ir turinio lytiškumo ir jo ugdymo temomis kiekį. Tyrimo metu taip pat buvo vertinamas duomenų prisotinimo

kriterijus, renkantis skirtingų vertybinių pozicijų nuomonės formuotojus. Tyrime dalyvavo trys lytiškumo ugdymą vykdančios organizacijos ir penki lytiškumo ugdymo pamokas vykdančios ar viešąją nuomonę lytiškumo ir jo ugdymo klausimais reiškiantys fiziniai asmenys. Interviu dalyviai (vidurinės ugdymo pakopos mokinių tėvai) buvo pasirinkti patogiu būdu.

Kiekybiniame tyrime pasirinkta tikslinė tiriamųjų atranka – mokyklų administracijos el. paštu buvo prašoma paskatinti lytiškumo ugdymo veiklas vykdančius mokytojus užpildyti anketą. Anketinėje apklausoje dalyvavo 338 respondentai. Pastarieji atstovauja 239 mokykloms (tai atitinka 24,5 proc. visų Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų). 83 (27,2 proc.) respondentai dirba didžiųjų miestų (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio ir Alytaus) savivaldybėse, 222 respondentai buvo iš kitų savivaldybių. Tarp šių mokyklų 15 pradinės (tai sudaro 11,5 proc. mokyklų Lietuvoje), 49 – progimnazijos (tai sudaro 29,0 proc.), 61 – pagrindinės (tai sudaro 22,0 proc.) ir 114 – gimnazijos (tai sudaro 28,4 proc.). Iš visų respondentų 232 (68,7 proc.) vykdo lytiškumo ugdymo veiklas, 94 (27,8 proc.) – jas organizuoja, o 77 (22,7 proc.) dalyvauja lytiškumo ugdymo metodiniuose renginiuose. Net 320 respondentų (95,0 proc.) – moterys, vyrų – 16 (4,7 proc.), taip pat 1 asmuo pažymėjo „Kita“. Tyrime dalyvavo 13 (3,8 proc.) 21–29 m. amžiaus asmenų, 34 (10,1 proc.) buvo 30–39 m. amžiaus, 94 (27,8 proc.) – 40–49 m. amžiaus, 148 (43,8 proc.) – 50–59 m. amžiaus ir 49 (14,5 proc.) buvo 60-ties ar vyresni.

Duomenų rinkimas. Nuomonės formuotojų naratyvai buvo tiriami penkiomis iš anksto įvardintomis socialiai jautriomis lytiškumo ugdymo temomis: (1) lytiškumo ugdymas kaip socialiai jautri tema, (2) lytinės mažumos, (3) kontracepcija, (4) abortas ir (5) pornografija. Temos parinktos pagal nuomonės formuotojų viešai pasiekiamo turinio kiekį bei socialinio jautrumo lygį pagal Bytautą ir Daukilą (2022). Buvo renkami tekstiniai duomenys Facebook, Instagram, Delfi, 15min portaluose bei tiriamųjų interneto puslapiuose.

Interviu su tyrimo dalyviais vyko šešiomis temomis, kurios apibūdintos 1 lentelėje.

1 lentelė

Interviu temos ir jų apibūdinimas

Tema	Temos apibūdinimas
Socialinio jautrumo samprata	<ul style="list-style-type: none"> Socialiai jautraus turinio samprata; Socialiai jautrių lytiškumo ugdymo temų identifikavimas; Jų socialinio jautrumo konteksto pagrindimas.
Lytiškumo ugdymas kaip socialiai jautri tema	<ul style="list-style-type: none"> Tyrimo dalyvių lytiškumo ugdymo turinio suvokimas; Šiam suvokimui formuoti įtakos turėję informacijos šaltiniai; Tyrimo dalyvių pasisakymų socialiai jautriomis vaikų lytiškumo ugdymo temomis motyvai.

Tema	Temos apibūdinimas
Lytinės mažumos	<ul style="list-style-type: none"> • Tyrimo dalyvių lytinėms mažumoms priklausančių asmenų vertinimas; • Nuomonė apie lytiškumo ugdymo pedagogines aplinkas kuriančių mokytojų vertybines pozicijas lytinių mažumų klausimu; • Nuomonė apie žiniasklaidoje vykstančias diskusijas šia tema; • Nuomonė apie homoseksualių porų motyvus siekiant įsivaikinti.
Kontracepcija	<ul style="list-style-type: none"> • Tyrimo dalyvių nuomonė apie kontracepcijos priemonių naudojimą; • Apie mokytojų švietėjišką veiklą kontraceptinių priemonių klausimu lytiškumo ugdymo pamokų metu; • Apie kontracepcijos priemonių poveikį jaunimui.
Abortas	<ul style="list-style-type: none"> • Tyrimo dalyvių nuomonė apie abortą, kaip kontracepcijos priemonę; • Šios nuomonės pagrindimo argumentacija; • Tyrimo dalyvių siūlymai dėl socialiai jautrios aborto temos pristatymo mokiniams.
Pornografija	<ul style="list-style-type: none"> • Tyrimo dalyvių nuomonė apie pornografijos įtaką jaunimo lytiškumui; • Apie pornografiją kaip individualaus mokymosi priemonę; • Apie lytiškumo ugdymo pamokų metu pristatomos pornografijos temos žinių turinį ir struktūrą.

Kiekybinio tyrimo metu buvo renkami duomenys apie lytiškumo ugdymo pamokas vedančių mokytojų pasirengimo lygį ir motyvacinę aplinką: veiklos motyvus ir prasmingumo nuostatas, edukacinės aplinkos aprūpinimą, dalyvavimą pedagogų socialiniuose tinkluose ir kvalifikacijos kėlimo kursuose.

Kokybinio tyrimo duomenys rinkti 2021 m. lapkričio mėn. (interviu) ir 2022 m. kovo mėn. (viešai pasiekiamo turinio analizė). Kiekybinis tyrimas buvo vykdomas 2021 m. sausio–vasario mėn.

Duomenų analizė. Kokybiniai tyrimo duomenys analizuoti taikant naratyvų analizės metodą (Creswell ir Creswell, 2018). Duomenys buvo rūšiuojami ir priskiriami vienai ar kitai temai, vėliau ieškoma sąsajų tarp tyrimo duomenų, daromi apibendrinimai. Kiekybinio tyrimo duomenys analizuoti taikant aprašomąją ir lyginamąją statistinę analizę.

Tyrimo etika. Interviu dalyviams buvo pristatyta informuoto sutikimo dalyvauti tyrime forma, kurią jie pasirašė. Joje pateikta informacija apie tyrėjus ir tyrimo tikslą, tyrimo procedūrą, savanoriško dalyvavimo tyrime ir pasitraukimo iš jo sąlygas, galimas rizikas ir naudas bei konfidencialumo laikymosi priemonės. Visų tyrimo dalyvių duomenys buvo naudojami koduojant tyrimo dalyvių asmens duomenis, rezultatai pateikti apibendrintai. Paskelbus straipsnį, interviu duomenys sunaikinti.

Rezultatai

Tyrimas parodė, kad visiems tyrime dalyvavusiems tėvams yra sunku kalbėti socialiai jautriomis lytiškumo temomis su savo vaikais. Vieni tėvai stengiasi įveikti šį socialinį-asmeninį barjerą ir dalijasi savo jautriomis patirtimis, taip pat šiomis temomis kalbasi ir su savo vaikais. Kiti tėvai prisipažįsta, kad yra temų, kuriomis jie negali atvirai kalbėtis nei su vaikais, nei su kitais asmenimis. Tačiau tai nereiškia, kad jie šiomis temomis nekalba apskritai. Kalbėdami jiems jautriomis temomis pastarieji daugiausia dalijasi savo nuomone, jiems jautri tik jų asmeninė patirtis.

Socialiai jautrios temos lytiškumo ugdymo turinyje. Apibrėždami, kas yra socialiai jautri tema, tėvai išskiria dvi socialinio jautrumo dimensijas:

- asmens privatumo

„Kas paliečia žmogaus asmenybę, vidų, tas, kas jau tabu yra galbūt. Apie tai, kas jį, ar skaudina, ar žeidžia. Tas, kas susiję su jo pačio asmeninio gyvenimo patirtim. <...> gal tas jautrumas susijęs su nepatogumu kalbėti“ (T1).

- asmens nuomonės

„[Socialiai jautri tema] Pirmiausia tai labai gali supriešinti. Labai greitai gali supriešinti. Jau yra socialiai jautru. Tai yra visokie pabėgėliai, perbėgėliai, emigrantai, viskas, iš ko politikai, labai norėdami, gali išpūsti riaušes arba revoliuciją. <...> dėl to gali žmogus būti sumuštas išėjęs į gatvę“ (T6).

Vieniems tėvams pačios jautriausios lytiškumo ugdymo temos yra lytiniai organai ir lytinis aktas: „Nu pačios jautriausios [temos] galbūt grynai, sakyčiau, santykis sekso srity...“ (T2). Kitiems jautriausia – lytinių mažumų tema:

„[Homoseksualumas yra jautri tema], Nes yra pilna viešoj erdvėj labai bjaurių pasisakymų prieš tuos žmones, dabar gal jau yra sumažėję, bet anksčiau tai visi tie... ir tai iškelia didžiulį konfliktą, nes labai yra kategoriškos nuomonės ir jos labai viešai reiškiamos, ir labai jautriai reaguoja visi žmonės, kuriuos tai liečia. Ne visi yra stiprūs ir gali atlaikyti tą emocinį krūvį“ (T3).

Vis dėlto pokalbio metu paaiškėjo, kad tėvams ypač jautri yra ir aborto tema – 3 tėvai, kalbėdami šia tema, išraudo, kalbėjo lėčiau, atsargiau. Jie turi pažįstamų, turinčių skaudžias aborto patirtis:

„Dėl ko jos [draugės] darėsi abortą, labai paprasta, vyrai pasakė, tu viena auginsi, man tų vaikų ir taip gana, pati galėsi auginti ir pati galėsi vargti. Pasekmės – lig šiol tvarkosi, psichologinės problemos. Yra daug straipsnių parašyta, kad psichologiškai labai sunkiai moterys tvarkosi, nes jos nežino, kame esmė, nes jos nesupranta, jos taip paprasčiausiai eina, o po to visa tai taip lengvai neišsprendžia, nes tai yra vis tiek paradimas. Nepasakyčiau, kad jos laimingos“ (T3).

Lytiškumo ugdymas kaip socialiai jautri tema. Visi tyrimo dalyviai lytiškumo ugdymą mokykloje vertina kaip būtiną ugdymo turinio dalį. Jie mano, kad mokinius reikia skatinti kritiškai mąstyti ir atvirai kalbėti lytiškumo temomis mokykloje. Vis dėlto daugumai tėvų nerimą kelia gandai dėl ankstyvo, mokinių amžiui netinkamo lytiškumo ugdymo:

„Ten kiek buvo tylima anksčiau, ant tiek dabar yra viskas viešinama ir forsuo- jama gal kartais. Dar galbūt jautri ir šita tema, kad per daug anksti lytiškumas yra pradedamas mokyti, gal kai kur kartais ir darželiuose jau kišama kažkokia tai informacija vaikams apie visas tas masturbacijas ir taip toliau. <...> Ir aš pasitikiu, pavadinkim, mūsų mokyklos valdžia, kuri praskenuoja, ką jinai siūlo, kokie vadovėliai ateina, kokie mokytojai ateina, ką jie dėstys, nu, aš taip tikiuosi. Manau, kad tai visi taip tikisi, bet štai ateina su vadovėliu apie visai kitokias pamokas, tai ir jie pasibaisėję, kaip ten galima tokio amžiaus vaikams aiškinti apie masturbaciją arba miegojimą su kitu vyru“ (T1).

Viena mama nerimauja dėl biologinės lyties nureikšminimo:

„<...> netgi tas pasakymas, kad žmogus yra belytis, man jis yra keistas, nesu- vokiamas, vis dėlto taip nėra“ (T5).

Kitas tyrimo dalyvis pastebi, jog daug neaiškumo visuomenėje sukelia pats lytiš- kumo ugdymo, kaip ugdymo turinio dalies, pavadinimas:

„Kaip aš girdžiu, ir ne tik tai aš, bet mano giliu įsitikinimu 98 procentai Lietuvos žmonių, visi girdėdami šitą sąvoką [lytiškumo ugdymo] supranta, kad kalba eis apie lytinių santykių skatinimą. O iš tikrųjų, kiek girdėjau, tai yra visiškai kažkas priešingo“ (T4).

Lytiškumo ugdymas ar lytinis švietimas?

Tyrimo metu buvo nustatyta, kad terminas „lytiškumo ugdymas“ neretai yra sieja- mas su *tik* susilaikymu nuo lytinių santykių grįstu ugdymo procesu, kurio metu slepiama informacija apie kontracepciją ir / ar kitus „nenatūralius“ lytiškumo aspektus, tuo tarpu „lytinis švietimas“, manoma, yra grįstas *tik* informacijos perteikimu ir yra orientuotas *tik* į paauglių nėštumą, abortų bei lytiškai plintančių ligų skaičiaus mažinimą.

Iš tiesų, nors „lytiškumo ugdymo“ propaguotojai kartais teigia, kad „kai kurių da- lykų geriau išvis nežinoti“ (V6), jie retai kada vykdo *tik* susilaikymu nuo lytinių santy- kių grįstą pedagoginį procesą – dažniausiai vykdomas susilaikymą skatinantis (angl. *Abstinence-plus*) pedagoginis procesas, kuris mažai kuo skiriasi nuo visapusio lytiškumo ugdymo. Taip pat nors liberalių pažiūrų organizacijų atstovai pastarąjį vadina „išsamiu lytiniu švietimu“ (V1), jo turinyje yra ir mokymas apie vertybes bei Daudaravičienės (2001) apibūdintas valios ugdymo procesas.

Šių terminų skirtumai dažnai sukuria išankstines (indoktrinuotas) nuostatas bei lytiškumo ugdymo temą paverčia „mūšio lauku“ (V4), o šio „mūšio“ metu neretai yra pasmerkami lytiškumo ugdymo mokytojai vien dėl priklausymo vienai ar kitai „pusei“.

Lytiškumo ugdymo atstovai yra vadinami „moralės sergėtojais“ (V1), kita vertus, jie patys save pozicionuoja kaip vienintelį „vertybėmis grįstą programos variantą“ ir smerkia lytinį švietimą (V6).

Taigi, lytiškumo ugdymas, kaip socialiai jautri tema, dažnai yra neteisingai suprantamas. Nors lytiškumo ugdymą Lietuvoje vykdančių organizacijų metodologiniai ir vertybiniai skirtumai neesminiai, jų atstovai vengia bet kokių sąsajų su kita „stovykla“. Šios „stovyklos“ atpažįstamos pagal vartojamus terminus „lytiškumo ugdymas“ ir „lytinis švietimas“. Toks susiskaldymas sukelia socialinį jautrumą tiek viešojoje erdvėje, tiek mokyklų praktikoje ir stipriai apsunkena lytiškumo ugdymo pedagoginį procesą.

Lytinės mažumos. Įprastomis aplinkybėmis tėvai vengia kalbėti lytinių mažumų tema dėl galimų neigiamų reakcijų, tačiau interviu metu jie tai darė labai noriai. Kai kurie tėvai šia tema kalbėjo daugiau nei pusę interviu laiko, juos buvo sunku pertraukti ar pakreipti pokalbį kita linkme. Vis dėlto, kalbėdami šia tema, dauguma tėvų vengė vartoti tokius terminus kaip lytinės mažumos, homoseksualumas, juos eufemizavo.

Nuomonės formuotojai lytinės asmens tapatybės nelaiko svarbiausia asmenybės dalimi, jie tiki, kad skirtingų lytinių orientacijų žmonės turi gerokai daugiau panašumų nei skirtumų. Vis dėlto nesutarimų pradeda kilti neheteroseksualius lytinius santykius priskiriant „normalių“ (V1) ar „natūralių ir vienodai vertingų“ (V4) kategorijoms.

Panaši situacija pastebėta ir vertinant tėvus. Jie save pozicionavo kaip tolerantiškus, skelbėsi priimančius įvairių pažiūrų, tikėjimų, rasių ir seksualinių orientacijų asmenis:

„Ir aš tikrai nesu už tai, kad juos reikėtų uždaryti <...>, nepriimti į darbą, ta prasme, mušti ar dar kažką tai <...>“ (T6).

Tačiau net ir patys tyrimo dalyviai suprato savo tolerancijos ribotumą:

„Bet ar aš norėčiau, kad mano vaikas, kurį aš kažkur ten palikau vaikų namuose, atitektų į tokią [homoseksualų] šeimą, na, kažkur truputį apmaudu pasidaro, kad gal ne“ (T1).

Tėvai nesiekė suprasti asmenų, priklausančių lytinėms mažumoms, patirties, vienas dalyvis netgi patarė mokyti mokinius priėmimo be pagarbos:

„Aš sakyčiau taip – mes nenagrinėjame nei priežasčių, nei pasekmių, kas po to seks. Bet kad vaikai žinotų, kokie žmonės egzistuoja. Pagarbos gali jiems nejaust, čia kiekvieno asmeninis reikalas, bet smurto jokiū būdu <...>. Nenorit, nesigilinkit, nenorit, nesupraskit tų žmonių“ (T4).

Dauguma tėvų aiškindami savo nuomonę taikė įvairius stereotipais grįstus argumentus. Lytinės mažumos jiems asocijuojasi su:

- egoistiniu geismų tenkinimu

„Homoseksualai irgi, reiškiasi, kad tų vertybių nebėra, yra tik aš ir daugiau niekas, ir niekieno reikalas, kaip aš gyvenu. Aš nugyvenau taip, kaip aš norėjau,

o po manęs kad ir tvanas“ (T2).

- ekshibicionizmu

„Man tarkim tas afišavimasis, turiu omeny tie paradai, kur iššaukiamai apsi-
renę ar nuogi, ar kažkas tokio, ir dvilyčiai, ar jie vaikšto gatvėmis, nežinau ten,
išsinuoginę ir ten šaukia, o aš tai myliuosi su vyru, o aš tai su moterimi. <...>
Aš manau, kad atkreipimas dėmesio kažkoks tai, galbūt, turi būti, bet tos afišos,
nežinau...“ (T5).

- trumpalaikių lytinių santykių propagavimu

„Aš tai laikau, tarkim, tuo seksualiniu iškrypimu, ar nenorma kažkokia, jeigu
tai yra, nežinau, partneriai keitaliojami dažnai, nu, kas tai yra, nu, prostitucija,
nežinau <...>“ (T6).

- vaikų seksualiniu išnaudojimu juos įsivaikinus

„Gal būtų, kad kartais kai kurie žmonės [homoseksualios poros] galbūt ir
išnaudotų tą mažametį vaiką“ (T2).

- tėvai netipines seksualines orientacijas suvokia kaip ligą

„Sakykim, aš tai vis tiek laikau sutrikimu, bet, be to, kad aaa – uždaryti arba
<...>. Gal psichika žmogui, nu, dažniausiai psichika...“ (T6).

Kaip pastebi nuomonės formuotojai, lytinės orientacijos ir tapatybės klausimas yra
socialiai jautrus – siekdami paveikti kitaminčius, įvairių eisenų, diskusijų ar net LR Sei-
mo posėdžių dalyviai argumentuodami savo poziciją vartoja vertybinę retoriką. Dažnai
tai yra kategorijos, kurios su požiūriu į lytines mažumas turi mažai ką bendro:

- meilė

„Galiausiai, meilės bus daugiau nei neapykantos ir visiems gyventi taps
lengviau“ (V2).

- sąžinė, vertybės

„<...> jis balsuos „pagal sąžinę“ ir jam rūpi „vertybės“ (V8).

- tautiškumas

„<...> nematau absoliučiai jokių loginių sąsajų tarp žmogaus tautybės ir ly-
tinės orientacijos“ (V3).

Pastebėta, jog tyrimo dalyviai remdami savo nuomonę atsirenka patogią mokslinę
informaciją: „Tikri moksliniai tyrimai įrodo, jog <...>“ (V6). Taip pat vartoja neapibrėž-
tas sąvokas, tokias kaip vyriškumas ar moteriškumas: „<...> pilnavertiškai išsiskleisti
berniuko vyriškumui ar mergaitės moteriškumui“ (V6).

Kontracepcija. Paplitus kontracepcijai praktikoje įsitvirtino „saugaus sekso“ terminas. Nors toks lytinis aktas gali būti siejamas su apsisaugojimu nuo lytiškai plintančių ligų, vis dėlto šis terminas taikomas ir kalbant apie nėštumo vengimą. Liberalių pažiūrų tiriamieji kontracepciją pirmiausia laiko „apsaugos“ nuo nėštumo priemonių visuma. Vienas jų dalijasi patirtimi: „Mokykloje kontracepciją pateikiu kaip neatsiejamą nuo lytinių santykių dalyką <...>“ (V1).

Vienas iš tiriamųjų (V4) įvardijo, kad palaiko nemokamo hormoninių spiralių platinimo nepilnametėms idėją. Tokia pozicija pasirinkta siekiant kiek įmanoma sumažinti jaunų merginų abortų skaičių. Ši idėja yra priimtina ne visiems. Kai kurie tiriamieji tiki, kad prieiga prie kontracepcijos padidina paauglių lytinių aktų skaičių ir paankstina pirmojo lytinio akto patirtį. Jie mano, kad tokiu būdu jauni žmonės praranda galimybę „pažinti vienas kitą“ (V6) kartu įvairiai leidžiant laisvalaikį, nes lytinis aktas užgožia kitas santykių raiškos rūšis.

Stebėtina tai, jog skiriasi hormoninę kontracepciją vartojančių (-usių) moterų patirtys. Vienos iš tiriamųjų laiko kontracepciją naudinga moters sveikatai, vardija įvairius teigiamus organizmo pokyčius: plaukų tvirtumas, mėnesinių reguliarumas, spuogutumo ir skausmo sumažėjimas, PMS simptomų palengvėjimas (V7). Vis dėlto kiti tiriamieji akcentuoja savo neigiamą patirtį: „Vėl sustiprėjo liūdesys ir šįkart priaugau svorio vos pradėjusi juos vartoti. <...> supratau, kad noriu jausti savo kūną, pasitikėti juo“ (V3). Abiem atvejais savo nuostatas tiriamieji paremia moksline informacija, darydami visiškai skirtingas išvadas.

Dauguma tėvų turėjo stiprias neigiamas nuostatas apie kontracepcijos naudojimą:

„Su kontracepcija, nu, sudėtinga, aš jos bijau“ (T1).

Šios nuostatos daugiausia susijusios su (hormoninės) kontracepcijos fiziologiniu poveikiu moters organizmui ir vaisingumui:

„Fiziologinis poveikis įrodytas, mokslininkų įrodytas. Kiek yra nesusilaikiančių šeimų... <...> kai nenori turėti labai ilgai vaiko, žiūri gydytojai – kūnas, atrodo, viskas tvarkoj, bet jeigu psichika yra užprogramuota dešimt, penkiolikos metų, kad ne ne ne, ne ne ne, ne ne ne, paskui netgi kūnas atrodo leidžia, bet kažkas neleidžia. Kas tas kažkas? Kažkas neleidžia. Tai yra ne žaisliukai, tą noriu pasakyti. Tai nėra žaisliukai“ (T5).

Tėvai taip pat įvardija neigiamą psichologinį kontracepcijos poveikį. Vienas iš tėvų kalbėjo apie kontracepcijos poveikį požiūriui į lytinius santykius:

„Blogo tai yra tai, kad nu ką, užsidėjau sargi ir galiu kaip noriu, kada noriu <...>“ (T3).

Dauguma tiriamųjų natūralų šeimos planavimą pripažįsta kaip kontracepcijos priemonę. Vis dėlto šią priemonę jie vertina skirtingai. Vieni mano, kad „Susilaikymas [nuo lytinių santykių vaisingomis dienomis] gali sukelti įtampą poros gyvenime“ (V1), kiti dalijasi teigiama tokio susilaikymo patirtimi:

„Kartais labai miela gulėti tiesiog apsikabinus ir kalbėtis visą naktį, kažkada vidurnaktį spintą sugalvojom pertvarkyti (nes tą aistrą reikėjo kažkaip kaupti..), dar kažkada išlėkėm naktį <...> pasivaikščioti.“ (V6).

Nepaisant to, kad kai kurie tėvai neigiamai vertina kontracepciją savo gyvenime, jie pritaria mokymui apie kontracepciją mokykloje. To priežastis – stipriai išreikštas nusi-
statymas prieš vaikų turėjimą jauname amžiuje („Aš nematau nieko blogo, jeigu pas vaiką
kišenėj tas prezervatyvas mėtosi. Turėčiau sūnų, tai, aš manau, jau nuo šešiolikos metų
jam įdėčiau į kuprinę“ (T1)) bei netikėjimas susilaikymo nuo lytinių santykių galimybe
(„Aistra nugali visus klausimus. <...> Turėkit [prezervatyvų], bet faktas, kad nespėsit kar-
tais panaudot“ (T1)). Kai kurie tėvai mano, kad kontracepcijos naudojimas turi teigiamą
poveikį poros santykiuose: „Šeimoj, kas atsiranda [naudojant kontracepciją], nu gal, kiti-
em duoda nu tokią ramybę šitoj vietoj <...>“ (T1). Ji taip pat suteikia galimybę moterims
siekti karjeros: „Nu, kontracepcija, tai aš manau, kad iš tiesų labai reikalinga tikrai. Tikrai,
tikrai. <...> Todėl, kad pirmiausia mes, moterys, norim save realizuoti“ (T4).

Abortas. Nėštumo nutraukimas yra sudėtingas reiškinys, kurį vertinant svarbu at-
sižvelgti į fiziologinius, socialinius, psichologinius, etinius, taip pat į teisinius, finan-
sinius ir visuomeninius aspektus, susijusius tiek su vaisiaus, tiek su motinos gerove. Vis
dėlto tyrimo dalyviai argumentuodami savo nuostatas aborto klausimu retai kada apta-
ria daugiau nei vieną ar du aspektus. Šios temos socialinis jautrumas kyla dėl skirtingų
prioritetų vertinant gėrio kategoriją, t. y. visi tyrimo dalyviai siekia gėrio, tačiau jį suvo-
kia skirtingai. Netgi vertinant tą patį aspektą ne visuomet prieinama prie panašių išvadų.

Vieni tyrimo dalyviai palaiko nėštumo nutraukimą argumentuodami, jog „Kai pa-
galba moteriai yra suprantama tik kaip pagalba nenutraukti nėštumo ir surinkti kūdikiui
kraitelį pirmiesiems jo gyvenimo metams – tai yra atsainus požiūris į tai, ką reiškia (už)
auginti vaiką <...>“ (V4). Tačiau su tokia pozicija sutinka ne visi – argumentuojama, kad
gyvybės nutraukimas savaime yra blogis, nepriklausomai nuo jokių aplinkybių.

Skirtingai nei kontracepcijos atveju, aborto teisinė padėtis priklauso nuo visuomenės
sutarimo dėl atliekamo veiksmo moralumo. Kaip rodo kitų valstybių patirtis (pvz.,
Lenkijos), esant nepritariančiųjų daugumai, abortas gali būti uždraudžiamas. Dėl šios
priežasties vartojamas „reprodukcinių teisių“ terminas, kuris, be kita ko, įtvirtina moters
teisę į saugų abortą.

Nors kai kurie tyrimo dalyviai lytiškumo ugdymo užsiėmimuose „<...> visada kalba
apie abortą kaip apie vieną iš išiečių <...>“ (V1), „jie nesako, kad abortai yra smagu,
faina, darykimės juos kasdien“ (V2). Dažniausiai nėštumo nutraukimas yra laikomas
nelaime tiek moters, tiek vaisiaus gerovei, tačiau svarbu atkreipti dėmesį į tai, „<...>
kad sprendimas pasidaryti abortą dažnai priimamas tik todėl, kad nematoma jokia kita
išeitis <...>“ (V5).

Visi interviu dalyviai (tėvai) stipriai neigiamai vertina abortą, tačiau jie nemano, kad
abortas turėtų būti draudžiamas. Beveik visi tėvai savo nuomonę pirmiausia grindžia
aborto poveikiu moters psichologinei būsenai:

„Tai [abortas] yra kaip avarija. Nesvarbu, kokiom aplinkybėm tu tą sprendimą priimi, bet taip, kaip buvo, jau nebus“ (T6).

„<...> turėjom nepuikių pavyzdžių, kai moterys pasidaro abortus ir daugiau nebeturi vaikų, kaip jos psichologiškai sugniuždytos ir kai kiekvieną dieną žiūri į kitą vaiką ir galvoja, kodėl anas negalėjo gimti“ (T1).

Įdomu tai, jog tik vienas tyrimo dalyvis akcentavo kokybinį aborto ir kontracepcijos skirtumą:

„Ne [abortas negalėtų būtų laikomas kontracepcijos rūšimi]. Ne, nes vis dėlto, tai yra žudymas, tai yra žmogžudystė“ (T6).

Tėvai pateisina abortą apsigimimų ar išprievartavimo atveju:

„Galima jį [abortą] naudoti tik tai tada, jeigu yra neišvengiamybė, jeigu yra kokios tai pateisinamos priežastys. <...> Būtų, sakykim, koks išprievartavimas žiaurus, <...> apsigimimai kažkokie tai <...>“ (T2).

Vertindami abortą tėvai jį pirmiausia įsivaizduoja kaip nepilnamečių neplanuoto nėštumo pasekmę („Vaikas, auginantis vaiką, tai irgi yra sudėtingi reikalai“ (T5)), nors tokie abortai sudaro tik apie 4 proc. visų Lietuvoje atliekamų abortų (Lietuvos statistikos departamentas, 2021).

Krizinėmis aplinkybėmis priimti sąmoningą sprendimą visuomet yra sunku, tačiau aborto atveju sprendimo pasekmės psichologinei, socialinei sveikatai dažniausiai yra itin didelės. Dėl šios priežasties ypatingą reikšmę įgauna visapusiškas informavimas apie aborto procedūrą, pasekmes, psichologo konsultacijos, laukimo laikotarpis, informavimas apie finansinės paramos galimybes. Nors Pasaulio sveikatos organizacija rekomenduoja visus šiuos pagalbos moterims būdus taikyti savanoriškai (Center for Reproductive Rights, 2020), svarbu užtikrinti, kad visoms abortą svarstančioms moterims būtų suteikiamos galimybės pasinaudoti šiomis pagalbos priemonėmis.

Tyrimo dalyviai skirtingai vertina Lietuvoje ir pasaulyje veikiančių krizinio nėštumo centrų² veiklą. Nors viena iš šių centrų veiklos kryptių yra informavimas apie aborto galimybes ir pasekmes, dažnai ši informacija būna pateikiama perteikiant vertybinę – aborto vengimo skatinimo – poziciją. Toks informavimo būdas ne visiems yra priimtinas, tikint, kad aborto vengimas gali pakenkti moters ir gimusio vaiko psichologinei gerovei. Šios pozicijos šalininkai palaiko konfidencialumo ir anonimiškumo principais grįstą medikamentinį abortą. Vis dėlto svarbu suvokti, kad net ir labiausiai

² Krizinio nėštumo centras yra nevyriausybinė organizacija, įkurta padėti moterims, išgyvenančioms neplanuotą, krizinį nėštumą, vaikelio netektį dėl persileidimo, priešlaikinio gimdymo, taip pat padėti moterims, sunkiai išgyvenančioms nėštumo nutraukimą ar pogimdyminę depresiją (Viešojo įstaiga Krizinio nėštumo centras, <https://neplanuotasnestumas.lt/>).

išsivysčiusiose pasaulio valstybėse nuo 31 iki 56 proc. aborto galimybę svarstančių moterų tai daro dėl finansinių sunkumų ir / ar partnerio įtakos (Chae ir kt., 2017). Būtent tokiomis aplinkybėmis ir svarbi krizinių nėštumo centrų veikla:

„Jie teikia nemokamą psichologinę pagalbą ir paramą, gali priskirti dulą [gimdyvės padėjėją], padeda spręsti įvairiausių finansinius ar teisinius ar bet kokius, kokie tik kyla, sunkumus nėštumo ir vaiko auginimo kelyje“ (V5).

Kiti tiriamieji nėštumo nutraukimą vertina religiniame kontekste:

„Galbūt krizinio nėštumo centrų darbuotojai nebūna visada pakankamai jautrūs, empatiški, bet labai džiaugiuosi, kad Lietuvoje yra toks centras ir dirba šventą darbą“ (V8).

Pornografija. Šiandien nėra jokių abejonių apie įprastinės nemokamos (angl. *Mainstream*) pornografijos sukeliamą žalą asmens psichologinei, kognityvinei ir socialinei sveikatai bei visuomenės gerovei (Paolucci ir kt., 2017). Šiuo klausimu sutaria ir nuomonės formuotojai. Vis dėlto, vertinant etiškos pornografijos turinio naudojimą, nuomonės išsiskiria. Vieni mano, kad tokie „<...> filmai gali padėti žmonėms save pažinti. <...> Galima žiūrėti ir su partneriu, kartu pasitariant, kas patinka, ką galima būtų pakartoti“ (V1). Kiti įvardija, kad bet kokia pornografija yra žalinga. Taip manantys asmenys argumentuoja, kad pornografija keičia asmens vertybinę poziciją neproporcingai išaukštinant patiriamo malonumo kategoriją. Jie taip pat pornografijos klausimą vertina kartu su masturbacijos klausimu, nepaisant to, kad šie reiškiniai yra visiškai skirtingos prigimties.

Visi kalbinti tėvai pornografiją vertina neigiamai, tačiau stiprių jausmų jiems ši tema nesukėlė. Jų nuomone, vaikams ir paaugliams pornografija kenkia, nes čia pateikiami tik fiziniai vaizdai be jokių emocijų ar dvasinių vertybių:

„Aš galvoju, kad vaikai arba paaugliai neturėtų žiūrėti [pornografijos], nes tai nėra natūralūs dalykai. Dėl to, kad tai yra atjungiamas visiškai jausmas ir atjungiamas yra kūnas. Du kūnai yra tiesiog mechanizmas, kuris susijungia į vieną, kažkas ten vyksta ir jis paskui atsijungia, bet tai yra tik mechanika <...>“ (T5).

Jie taip pat įvardijo, jog pornografija sudaro iškreiptą lytinių santykių ir malonumo suvokimą:

„Pirmiausia, todėl, kad jinai [pornografija] ugdo požiūrį į tai, kad fizinė įvairovė duos tau maksimalų rezultatą. Ko žmonės tikrai nesupranta, tai kad maksimalaus rezultato tau neduos niekas kitas kaip tik tavo nuosava smegeninė. <...> Pirmiausia tai suformuos neteisingą nuomonę, priklausomai nuo to, ką pamatys“ (T6).

Vienas iš tėvų apibūdino pornografijos žiūrėjimo poveikį, prisimindamas asmeninę patirtį:

„Aš manau, kad pornografijos poveikis <...> labai tai stipriai veikia, labai stipriai, man panašiai kaip siaubo filmai, ir tau paskui ramiausioj vietoj išlenda tie vaizdiniai, tokie baisūs, jie įstringa kažkur. <...> Aš manau, kad tai kaip narkotikas, jo reikia vis daugiau ir kuo toliau, tuo blogiau gali būt. <...> Po to pornografijos žiūrėjimo nebeužteks jau, ko gero gali išsivystyti į kažkokias manijas, aš net nežinau“ (T3).

Kitas tyrimo dalyvis pareiškė priešingą nuomonę, kad pornografija gali turėti ir teigiamą poveikį. Jo manymu, pornografija galėtų pagerinti poros lytinių santykių kokybę:

„Jeigu tai žiūri abudu, ruošiasi mylėtis, nori praleisti vakarą kartu, tai kodėl gi nepasižiūrėjus [pornografijos], nu santykių užvedimui, ypač jeigu jau seniai kartu ir trūksta tos kibirkštėlės. Nematau nieko blogo“ (T1).

Vis dėlto, net ir suvokiant pornografijos industrijos sukeltą žalą visuomenei ir pavieniams asmenims, lytiškumo ugdymo užsiėmimų metu „Demonizuoti porno nevertėtų, nes galime nuskambėti kaip nukvakę šventieji suaugusieji“ (V4). Tokią poziciją tiriamieji dažniausiai renkasi siekdami išvengti gėdos ir kaltės jausmų ugdymo.

Lytiškumo ugdymo mokytojų veiklos motyvacinė aplinka. Lytiškumo ugdymo ir švietimo pamokų metu pedagogai yra dėmesingi dalyko temų turinio vertybiniam kontekstui. Pastarasis dažniausiai atitinka tam tikrą pedagogo vertybinę poziciją, todėl pamokos turinys tampa įsmeintas. Ypač akivaizdžiai tokia pozicija yra stebima mokiniams pristatant socialiai jautrias temas kritinės pedagogikos priemonėmis. Tačiau, kaip rodo mokinių tėvų ir nuomonės formuotojų naratyvų tyrimai, tokio integruoto ugdymo turinio dalyviai išlieka dėmesingi galimiems konfliktams. Vadovaujantis dėmesingumo konfliktams metodologine prieiga, pedagogai skatinami spręsti dilemą – taikstytis ir atsitraukti ar pristatyti savo vertybinę poziciją rizikuojant sukelti konfliktus. Patyrę, socialiai jautraus ugdymo turinio, pedagogai kurdami edukacinę aplinką dažniausiai vadovaujasi kritinės pedagogikos principais, socialiai jautrių lytiškumo ugdymo temų pažinimui keldami daug aukštesnius kognityvinius tikslus. Dažniausiai patyrę pedagogai pažinimo procesą grindžia kritiniu mąstymu ir integruoto ugdymo principais pagrįstu mokymu, tokiu būdu skatindami mokinius į problemą pažvelgti iš įvairių vertybinių pozicijų niekam nepataikaujant ir neakcentuojant savo pozicijos.

Vis dėlto, kaip rodo dar anksčiau vykdyti lytiškumo ugdymo turinio kokybės ir kylančių komunikavimo problemų tyrimai (Dewhirst ir kt., 2014; Eisenberg ir kt., 2010), mokytojai ugdytiniams pristatyti socialiai jautrų ugdymo turinį įvairiose mokytojų rengimo programose nėra nuodugnai rengiami. Ne išimtis yra ir Lietuvos mokykloms rengiamų pedagogų programų turinio atvejis. 2022 metais Bytauto ir Daukilo atliktas tyrimas parodė, kad analizuojamai veiklai pedagogai yra ruošiami fragmentiškai. Programose apibūdintos lytiškumo ir jo ugdymo temos yra praleidžiamos arba aptariamos tik to dalyko apimtyje, į kurį lytiškumo ugdymo temos yra integruotos. Jaunimo lytiškumo

švietimo ir ugdymo temoms daugumoje pedagogų rengimo programų yra skiriama ne daugiau nei 1 ECTS kreditas (Bytautas ir Daukilas, 2022b).

Vertybinę mokytojų poziciją rodo ir lytiškumo ugdymo turinio jaunimo bendrojo ugdymo programose svarbos vertinimas. Mokytojų anketinė apklausa parodė, kad tik kiek daugiau nei pusėje mokyklų mokytojai lytiškumo ugdymo pamokas vertina kaip svarbias (59,5 proc.), labiau tokio turinio ugdymą vertina miestų pedagogai (69,1 proc.). Beje, ketvirtadalis (25,1 proc.) pedagogų respondentų, apibūdindami savo emocijas prieš einant į lytiškumo ugdymo pamokas, nurodė, kad jie tai daro „nenoriai“ ir net trečdalis (32,3 proc.) respondentų nurodė išliekantys abejingi šitai veiklai. Šiuo atžvilgiu nuomonės statistiškai reikšmingai skiriasi (taikytas Mann-Whitney U testas) mokyklos tipo atžvilgiu. Išsamesni duomenys apie pedagogų pasirengimo lygį jaunimo lytiškumo ugdymui parodyti 2-oje lentelėje.

2 lentelė

Lytiškumo ugdymo mokytojų pedagoginio pasirengimo lygis (dalis procentais respondentų imtyje)

Teiginys	Pradinė mokykla	Progimnazija	Pagrindinė mokykla	Gimnazija
Turi pakankamai medžiagos pamokoms	39	32	38	45
Noriai renkasi vykdyti šias pamokas	30	32	43*	48*
Yra pakankamai metodiškai pasirengę šioms pamokoms	52	35	43	44
Diskutuoja tarpusavyje apie lytiškumo ugdymo pamokų veiklas	48	47	40	52
Turi informacijos apie lytiškumo ugdymo metodinių kompetencijų tobulinimo mokymus ir seminarus	52	42	51	54
Gilina metodines kompetencijas įvairiuose mokymuose	52	54**	51	63**
Turi pakankamai žinių apie mokomą dalyką	61	53	59	61
Vertina šias pamokas kaip svarbias	52	65	56	63
Yra skatinami dalyvauti įvairiuose mokymuose	52	68	61	67

* $U = 3456,0$; $p = 0,028$; $r = 0,153$

** $U = 4383,5$; $p = 0,034$; $r = 0,143$

Nors daugumai mokytojų (59,2 proc.) žinių apie lytiškumo ugdymą pakanka, tačiau tinkamą metodinio pasirengimo lygį nurodė tik mažesnioji respondentų dalis (42,9 proc.). Kaip vieną iš tokios situacijos priežasčių respondentai nurodo metodiškai paruoštos mokymo medžiagos stygių. Tik mažesnioji tiriamųjų dalis (40,5 proc.) mano esantys

tinkamai aprūpinti metodinėmis priemonėmis. Dideli šio aspekto vertinimo skirtumai pastebimi tarp didžiųjų miestų ir kitų mokyklų (atitinkamai: turi pakankamai žinių – 65,4 proc. ir 56,4 proc., $p = 0,127$; metodinio pasirengimo lygis – 53,1 proc. ir 39,1 proc., $p = 0,255$; aprūpinimas metodine medžiaga – 44,9 proc. ir 38,8 proc., $p = 0,204$). Mokytojai dažnai (64,4 proc.) yra skatinami dalyvauti įvairiuose mokymuose, neretai (58,3 proc.) juose dalyvauja, tačiau tik pusė (50,9 proc.) turi pakankamai informacijos apie lytiškumo ugdymo metodinių kompetencijų tobulinimo mokymus, seminarus. Vėlgi stebimas didelis atotrūkis tarp didžiųjų miestų ir kitų mokyklų (skatinimas – 76,5 proc. ir 60,5 proc., $U = 7641,5$; $p = 0,048$; $r = 0,114$; dalyvavimas – 65,4 proc. ir 55,0 proc., $p = 0,136$; informacija – 63,8 proc. ir 46,4 proc., $U = 7071,0$; $p = 0,007$; $r = 0,156$). Deja, tarpusavyje mokytojai apie lytiškumo ugdymo pamokų veiklas diskutuoja gan retai (47,7 proc.). To priežastis – nėra organizacinio lytiškumo ugdymo pamokas vedančių pedagogų darinio.

Diskusija

Straipsnyje pristatomi tyrimo rezultatai rodo, kad nuomonės formuotojai socialiniuose tinkluose demonstruoja daugiakontekstę ir dažnai skirtingą vertybinę poziciją lytiškumo ugdymo ir lytinio švietimo klausimais. Dažniausiai jų nuomonės skiriasi tik socialiai jautriomis lytiškumo ugdymo temomis. Ypač akivaizdžiai šie skirtumai stebimi vertinant prieštaringas lytinių mažumų ir aborto temas. Nuomonės formuotojai retai kada pateikia vienpusišką informaciją, ją remia moksliniais faktais. Vis dėlto viešojoje erdvėje pastebimas ir aštrus prieštaravimų fenomenas tarp „lytiškumo ugdymą“ ir „lytinių švietimą“ propaguojančių grupių. Nors lytinio švietimo terminą dažniausiai vartoja liberalių pažiūrų nuomonės formuotojai, jis negali būti tapatinamas su angliškuoju „Comprehensive Sex Education“ terminu. Beje, lietuviškoji „lytiškumo ugdymo“ sąvoka taip pat neatitinka ir „Abstinence-Only Sex Education“ sąvokos esmės. Lietuviškasis terminas „lytiškumo ugdymas“ yra suprantamas daug plačiau, t. y. kaip visapusiškas, holistinis pažinimo reiškiny, kuriame apibūdinami fiziniai, psichologiniai, socialiniai, dvasiniai, moraliniai lytiškumo raiškos aspektai, ugdymo turinyje nesureikšminant kontracepcijos temų dalies (Obelenienė, 2009). Toks tarpkultūrinis metodologinių pozicijų skirtumas gali būti paaiškinamas tuo, kad nacionaliniame edukologijos mokslo kontekste švietimas yra laikomas pagrindine ugdymo funkcija, mokant ir lavinant jaunimą. O tai reiškia, kad lytiškumo ugdymo ir lytinio švietimo paradigmomis grįstas pažinimas iš esmės galėtų būti labiau integruotas. Tam pakanka ieškoti ne paradigmų vienodumo, bet bendrumo požymių, kas iš esmės mažintų nepagrįstus konfliktus švietimo ir ugdymo turinio koncepcijoms atstovaujančių grupių atžvilgiu. Taip pat būtina taikyti dėmesingumo konfliktams metodologinę prieigą, kuri įpareigoja atpažinti ir pripažinti vertybinius konfliktus, nesiekiant pateikti šių konfliktų sprendimo būdų (Mukoro, 2017).

Beje, reikšdami nuomonę minėtomis, daugiausiai nesutarimų keliančiomis, lytinių mažumų ir aborto temomis, nuomonės formuotojai dažniausiai neatsisako indoktrinacijos

principo, taip pat pasirenka gana agresyvią retoriką. Tikslingas, kritiniu mąstymu nepagrįstas, nuomonės formuotojų pasaulėžiūrą atitinkančių mokslinių faktų parinkimas ir vertybinio naratyvo demonstravimas gali būti suvokiamas kaip propagandos įrankis, kurio turinyje stebimas gana ribotas įtraukiojo pažinimo veiklų rinkinys. Todėl tokia fragmentiška pažinimo dažnai stebima vertintojo subjektyvi asmeninės patirties išraiška. Dažnai iš bendro konteksto paimtas atskirų socialiai jautrių temų vertinimas yra neadekvatus, nes siekiant dialogo tarp pedagoginiame procese dalyvaujančių subjektų svarbiausias siekinys yra ne vertybinių pozicijų vienodumas, o jų bendrumas (Gurin ir kt., 2008). Beje, tarp atskirų vertintojų grupių dialogo dažniausiai stokoja tuo atveju, kai turinyje atsiranda vietos pykčiui, neapykantai, nepagarbai kitų nuomonei. Tokiu būdu kurstomas priešiškas tarp lytiškumo ugdymą vykdančių pedagogų, mokinių tėvų ir pačių nuomonės formuotojų, taip pat mokytojai demotyvuojami vykdyti šią veiklą.

Mokyklinio amžiaus vaikų tėvams lytiškumo temų socialinis jautrumas sukelia nepatogumų kalbant su savo vaikais. Tyrimas šiuo aspektu parodė dvi tėvų vertybines pozicijas, kurios skiriasi iš esmės. Vieni savo poziciją išreiškia reflektuodami savo gyvenimiškas situacijas, yra atviri naujai informacijai ir kitų asmenų patirčiai. Kiti tėvai šiomis temomis reiškia tik savo nuomonę ar vertinimą, lyg situaciją stebėtų iš šalies. Pastebėta, kad būtent tie tėvai, kurie yra linkę dalintis tik savo nuomone, socialiai jautriomis temomis kalba daugiau nei kiti. Šis dažniausiai pavienių tėvų aktyvus nuomonės demonstravimas pedagogams kelia klaidingą tėvų pozicijos suvokimą, kuris dažniausiai persikelia į klasės tėvų susirinkimų aplinkas. Tokiomis aplinkybėmis mokytojai jautriai reaguoja į bręstančias vertybinių pozicijų konfliktines situacijas, o lytiškumo ugdymą laiko kaip rizikingą ir sudėtingą pedagoginio proceso darinį (Shannon ir Smith, 2015).

Nebūdami pasirengę paauglių lytiškumo ugdymo turinio kritiniam vertinimui tėvai dažniausiai naudojami nuomonės formuotojų tikslinga, dažnai indoktrinuota vertybine pozicija pagrįsta informacija. Dėl šios priežasties tėvams kyla baimė, kad jau pradinių klasių amžiaus vaikų mokymo turinyje bus žmonių belytiškumo, masturbacijos mokyimo, homoseksualių asmenų lytinių santykių temos. Tyrimas taip pat parodė, kad tėvams lytinių mažumų temos sukelia asociacijų su įvairiomis kraštutinėmis žmonių elgesio formomis: egoistiniu geismų tenkinimu, ekshibicionizmu, trumpalaikiu lytinių santykių propagavimu, vaikų seksualiniu išnaudojimu juos įsivaikinus. Taip pat tėvai netradicines seksualines orientacijas dažnai tapatina su sveikatos negalia. Nepaisant to, tėvai save suvokia kaip tolerantiškus ir smerkia įvairias agresyvias netolerancijos apraiškas. Tokia tėvų blaškymosi pozicija vaikų lytiškumo ugdymo problematikos atžvilgiu mokytojams iš esmės trukdo jaunimui pristatyti nors ir kritiniu suvokimu pagrįstą, tačiau liberalesnę lyčių turinio temą.

Skirtingai nei nuomonės formuotojai, tėvai neskiria etiškos ir neetiškos pornografijos kategorijų. Pastarieji pornografijos reikšmę jaunimo gyvenime vertina vadovaudamiesi savo gana ribota patirtimi, kuri yra sąlygota kultūroje dominuojančio vertybinio naratyvo šiuo klausimu. Davis ir kt. (2021) teigia, kad tik mažuma tėvų suvokia internetinės

pornografijos mastą ir pasekmes. Tėvai pornografijos neigiamą įtaką jaunimo gyvenimui argumentuoja vaizduojamų santykių formuojamuoju poveikiu, kai ugdomas klaidingas santykių ir malonumo suvokimas, santykių fizinė išraiška atskiriama nuo psichologinės ir socialinės.

Vertybių naratyvų lytiškumo ugdymo temomis tyrimai taip pat parodė, kad jaunimo lytiškumo ugdymo turinyje yra daugybė mokslinėmis žiniomis pagrįstų, kritine analize nedviprasmiškai suvokiamų temų. Jas tiek nuomonės formuotojai, tiek ugdytinių tėvai ir lytiškumo ugdymo dalykų mokytojai suvokia nejausdami pažinimo metodologinio konflikto. Tai reiškia, kad vystant dialogą tarp minimų socialinių grupių įmanoma sėkmingai plėtoti jaunimo bendrojo ugdymo programų lytiškumo ugdymo temą. Demokratinių šalių jaunimo lytiškumo ugdymo politikos praktika ir Lietuvoje atliktų lytiškumo ugdymo problemų tyrimų (Povilaitienė ir Radzevičienė, 2013; Tuominytė ir Gerasimovičienė, 2019; Ustilaitė ir kt., 2009) duomenys leidžia pagrįstai teigti, kad pedagogai neatsitraukia, o reaguoja į socialinių, politinių procesų nulemtas problemas jaunimo ugdymo politikoje. Beje, lytiškumo ugdymo dalyko pedagogai Lietuvoje išreiškia pageidavimą dalyvauti socialinio tinklo steigimo ir funkcionavimo veikloje. Net 65 (19,2 proc.) respondentai nurodė, kad norėtų tapti Lietuvos lytiškumo ugdymo mokytojų asociacijos nariais, jeigu tokia būtų steigama.

Nepaisant tyrime taikytos mišrios tyrimo strategijos, rezultatų interpretavimo etape neišvengta tyrėjų subjektyvumo. Šis trūkumas yra būdingas visiems naratyviniams tyrimams.

Išvados

Daug socialinių įtampų tarp lytiškumo temoje pasisakančių grupių vyksta lytinio švietimo ir lytiškumo ugdymo kategorijų santykio sampratoje. Šios įtampos labiausiai pasireiškia vertinant socialiai jautrias lytinių mažumų ir aborto temas. Lytinio švietimo ir lytiškumo ugdymo kategorijų išskyrimas sukelia socialinę atskirtį ir priešišumą tarp tėvų bei pedagogų, priskiriančių savo veiklą vienam ar kitam terminui. Visuomenėje pastebimi dviejų tipų socialiai jautrių temų vertybiniai naratyvai: (a) atviras, kuriam būdingas dalijimasis patirtimi ir dėmesingumas kito patirčiai, bei (b) uždaras, pasižymintis dalijimusi nuomone. Socialiai jautriomis lytiškumo temomis daugiausia diskutuoja uždaro tipo asmenys, o jų komunikacijos tikslas – perteikti savo vertybinę poziciją kitiems.

Lytiškumo ugdymą vykdančių mokytojų darbai tiesioginę įtaką daro žiniasklaidoje pateikiama vertybinė informacija, taip pat mokinių tėvų vertybinė pozicija. Dėl nuolatinio susidūrimo su vertybiniais konfliktais lytiškumo ugdymą vykdančios pedagogai minima veikla užsiima nenoriai, jaučiasi verčiami ją vykdyti. Mokyklose retai vyksta diskusijos lytiškumo ugdymo tema, mokytojai nejaučia mokyklų administracijos palaikymo, todėl yra pažeidžiami bet kokių mokinių tėvų išsakomų minimos veiklos prasmingumo ir tikslingumo abejonių.

Veiksmingam *Gyvenimo įgūdžių ugdymo programos* įgyvendinimui būtinas socialinis dialogas, kuriame atsakingai dalyvautų natūraliai susiformavusios ir aktyviai jame dalyvaujančios pedagogų, ugdytinių tėvų ir nuomonės formuotojų grupės. Tyrimai rodo, kad įvairiems dalyviams priimtinoje socialinio tinklo platformoje įmanoma dalykinė komunikacija, pagrįsta kooperatyvumu, kritinės analizės, dėmesingumo konfliktams ir dialogo principais. Labai svarbi kritinės pedagogikos įgyvendinimo sąlyga – indoktrinacijos principo vengimas. Jaunimo lytiškumo ugdymo temos indoktrinuotas ugdymo turinys atskirais atvejais gali tapti tam tikrų grupių interesams atstovaujančių asmenų propagandos įrankiu. Nacionaliniame švietimo politikos diskurse nesunkiai įmanoma įgyvendinti metodologinio bendrumo, bet ne vienodumo siekinį suvokiant, kad bet koks švietimas visuomet atlieka ir ugdomąją funkciją.

Tyrimas atliktas įgyvendinant projektą „Socialiai jautrus lytiškumo ugdymo turinys: mokinių kritinis mąstymas, tėvų ir visuomeninių organizacijų vertybinė pozicija“, kuriam finansavimą skyrė LMT iš Europos socialinio fondo lėšų (projekto Nr. 09.3.3-LMT-K-712-25-0210).

Literatūra

- Bytautas, M., & Daukilas, S. (2021). Lytiškumo ugdymo pamokų galimybės veikdinant mokinių kritinį mąstymą ir vertybines nuostatas. *Studentų mokslinė konferencija 2021*.
- Bytautas, M., & Daukilas, S. (2022a). Mokinių kritinio mąstymo raiška socialiai jautriame lytiškumo ugdymo turinyje. *Pedagogika*, 146(2), 184–208. <https://doi.org/10.15823/p.2022.146.1.10>
- Bytautas, M., & Daukilas, S. (2022b). *Mokytojų rengimas socialiai jautriam mokinių lytiškumo ugdymui*. https://junkis.lmt.lt/ATASKAITA_PROJ/spausdinti_sarasas_baigta.php?k+vB4X7KiqCGw3ZE5NTNjJ4H5VqooQK3qwn1WLJYsoIvchsUKn15iFIBxovFznbj9uWlIQpTHEh6J0CONMq9zkD/+YP2QAfskuuY9rXuJvlvYrzcl7ZcloCPPdE84vzTQ
- Cense, M. (2019). Navigating a bumpy road. Developing sexuality education that supports young people's sexual agency. *Sex Education*, 19(3), 263–276. <https://doi.org/10.1080/14681811.2018.1537910>
- Center for Reproductive Rights. (2020). *European abortion laws a comparative overview*. <https://reproductiverights.org/wp-content/uploads/2020/12/European-abortion-law-a-comparative-review.pdf>
- Chae, S., Desai, S., Crowell, M., & Sedgh, G. (2017). Reasons why women have induced abortions: a synthesis of findings from 14 countries. *Contraception*, 96(4), 233–241. <https://doi.org/10.1016/j.CONTRACEPTION.2017.06.014>
- Constantine, N. A., Slater, J. K., & Carroll, J. (2007). Motivational aspects of community support for school-based comprehensive sexuality education. *Sex Education*, 7(4), 421–439. <https://doi.org/10.1080/14681810701636002>

- Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2018). *Research design: qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (5th ed). SAGE Publications, Inc. (US). SAGE.
- Daudaravičienė, V. (2001). Lytinis ugdymas ar lytinis švietimas? *Pedagogika*, 49, 43–54. <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2001~1367177362322/>
- Davis, A. C., Wright, C., Curtis, M., Hellard, M. E., Lim, M. S. C., & Temple-Smith, M. J. (2021). ‘Not my child’: parenting, pornography, and views on education. *Journal of Family Studies*, 27(4), 573–588. <https://doi.org/10.1080/13229400.2019.1657929>
- Dewhurst, S., Pickett, K., Speller, V., Shepherd, J., Byrne, J., Almond, P., Grace, M., Hartwell, D., & Roderick, P. (2014). Are trainee teachers being adequately prepared to promote the health and well-being of school children? A survey of current practice. *Journal of Public Health*, 36(3), 467–475. <https://doi.org/10.1093/PUBMED/FDT103>
- Döring, N. (2021). Sex education on social media. In A. D. Lykins (Ed.), *Encyclopedia of sexuality and gender* (pp.1–12). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-59531-3_64-1
- Eisenberg, M. E., Madsen, N., Oliphant, J. A., Sieving, R. E., & Resnick, M. (2010). “Am I qualified? How do I know?” A qualitative study of sexuality educators’ training experiences. *American Journal of Health Education*, 41(6), 337–344. <https://doi.org/10.1080/19325037.2010.10599162>
- Fowler, L. R., Schoen, L., Smith, H. S., & Morain, S. R. (2021). Sex education on TikTok: A content analysis of themes. *Health Promotion Practice*, 1–4. <https://doi.org/10.1177/15248399211031536>
- Francis, D. A., & DePalma, R. (2014). Teacher perspectives on abstinence and safe sex education in South Africa. *Sex Education*, 14(1), 81–94. <https://doi.org/10.1080/14681811.2013.833091>
- Gurin, P., Gurin, G., Matlock, J., & Wade-Golden, K. (2008). Sense of commonality in values among racial-ethnic groups: An opportunity for a new conception of integration. In G. Adams, M. Biernat, N. R. Branscombe, C. S. Crandall, & L. S. Wrightsman (Ed.), *Commemorating Brown: The social psychology of racism and discrimination* (pp. 115–132). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/11681-007>
- Hoefer, S. E., & Hoefer, R. (2017). Worth the wait? The consequences of abstinence-only sex education for marginalized students. *American Journal of Sexuality Education*, 0(0), 1–20. <https://doi.org/10.1080/15546128.2017.1359802>
- Jerves, E., López, S., Castro, C., Ortiz, W., Palacios, M., Rober, P., & Enzlin, P. (2014). Understanding parental views of adolescent sexuality and sex education in Ecuador: a qualitative study. *Sex Education*, 14(1), 14–27. <https://doi.org/10.1080/14681811.2013.814034>
- Johnston, J. (2017). Subscribing to sex edutainment: Sex education, online video, and the YouTube star. *Television & New Media*, 18(1), 76–92. <https://doi.org/10.1177/1527476416644977>
- Journell, W. (2017). Framing controversial identity issues in schools: The case of HB2, bathroom equity, and transgender students. *Equity & Excellence in Education*, 50(4), 339–354. <https://doi.org/10.1080/10665684.2017.1393640>
- Kuzmickas, B. (2013). *Vertybės kultūry kontekstuose*. Mykolo Romerio universitetas. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16877/9789955195405.pdf?sequence=1>
- Leung, H., Shek, D. T. L., Leung, E., & Shek, E. Y. W. (2019). Development of contextually-relevant sexuality education: Lessons from a comprehensive review of adolescent sexuality education

- across cultures. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(4), 621. <https://doi.org/10.3390/IJERPH16040621>
- Lietuvos statistikos departamentas. (2021). Rodiklių duomenų bazė. *Oficialiosios statistikos portalas*. <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?theme=all#/>
- Messmer, R., Schönfeld, K., & Vogler, J. (2023). Narrative matters – narrative inquiry als forschungsmethode und forschungshabitus. In B. Zander, D. Rode, D. Schiller, & D. Wolff (Eds), *Qualitatives forschen in der sportpädagogik. beiträge zu einer reflexiven methodologie [Qualitative research in sports education. contributions to a reflexive methodology]* (pp. 309–331). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-658-38038-0_14
- Mukoro, J. (2017). Sex education in Nigeria: When knowledge conflicts with cultural values. *American Journal of Educational Research*, 5(1), 69–75. <https://doi.org/10.12691/education-5-1-11>
- Mullis, M. D., Kastrinos, A., Wollney, E., Taylor, G., & Bylund, C. L. (2021). International barriers to parent-child communication about sexual and reproductive health topics: a qualitative systematic review. *Sex Education*, 21(4), 387–403. <https://doi.org/10.1080/14681811.2020.1807316>
- Ndemanu, M., & Camea, D. (2019). Transformative pedagogies in multicultural education: Teaching sensitive topics in troubled times. In S. L. Raye S. Masta, S. T., Cook J. H. Bayview, & J. Burdick (Eds.), *Ideating pedagogy in troubled times: approached to identity, theory, teaching, and research* (pp. 129–140). Information Age Publishing Inc. <https://www.infoagepub.com/products/Ideating-Pedagogy-in-Troubled-Times>
- Niño-Bautista, L., Oviedo-Cáceres, M. del P., Hakspiel-Plata, M. C., Velasco-Rangel, C. M., Galvis-Padilla, D. C., Aragón-Borré, D., & Pineda-Rodríguez, L. P. (2018). Motivaciones que inciden en la participación de docentes en procesos de educación para la sexualidad [Motivations that influence the participation of teachers in sexuality education processes]. *Investigación e innovación*, 50(2), 144–156. <https://doi.org/10.18273/REVSAL.V50N2-2018006>
- Obelenienė, B. (2009). Lytinio švietimo grėsmės paauglių lytiškumo ugdymuisi bendrojo lavinimo mokyklose. *Socialinis darbas*, 8(2), 65–74.
- Paolucci, E. O., Genuis, M., & Violato, C. (2017). A meta-analysis of the published research on the effects of oornography. *The Changing Family and Child Development*, 48–59. Routledge. <https://www.researchgate.net/publication/252364943>
- Pineda Marin, C., Munoz Sastre, M. T., Alfonso Murcia, D., Bernal Castañeda, M., Briceño Hernández, A., & Mullet, E. (2019). Attitudes towards sexuality information for adolescents: what parents should and should not say. *Sex Education*, 19(5), 582–596. <https://doi.org/10.1080/14681811.2018.1560254>
- Plano Clark, V. L., & Ivankova, N. V. (2016). How to expand the use of mixed methods research?: Intersecting mixed methods with other approaches. In V.L. P. Clark & N. V. Ivankova (Eds.), *Mixed methods research: A guide to the field* (pp.135–160). SAGE Publications, Inc. <https://doi.org/10.4135/9781483398341>

- Povilaitienė, N., & Radzevičienė, L. (2013). Nežymų intelekto sutrikimą turinčių paauglių lytiškumo ugdymas edukacinėje ir socialinėje aplinkoje: tėvų ir pedagogų požiūris. *Specialusis ugdymas*, 2(29), 8–16. <https://www.lituanistika.lt/content/51635>
- Regnerus, M. (2017). *Cheap sex: The transformation of men, marriage, and monogamy*. Oxford University Press. <https://www.google.com/books?hl=lt&lr=&id=TEsrDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=mark+regnerus+sex+naturally+infertile&ots=GQa0YykdIW&sig=5X2lkzWoumOhmACcoX1DJgNXmhs>
- Reiss, M. J. (1995). Conflicting philosophies of school sex education. *Journal of Moral Education*, 24(4), 371–382. <https://doi.org/10.1080/0305724950240401>
- Rigby, J. T. (2017). *Ontario elementary teachers' preparedness to administer comprehensive, LGBTQ-Inclusive sex education* [University of Toronto]. https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/79040/3/Rigby_Jennifer_T_201711_MA_thesis.pdf
- Santelli, J. S., Kantor, L. M., Grilo, S. A., Speizer, I. S., Lindberg, L. D., Heitel, J., Schalet, A. T., Lyon, M. E., Mason-Jones, A. J., McGovern, T., Heck, C. J., Rogers, J., & Ott, M. A. (2017). Abstinence-only-until-marriage: An updated review of U.S. policies and programs and their impact. *Journal of Adolescent Health*, 61(3), 273–280. <https://doi.org/10.1016/J.JADOHEALTH.2017.05.031>
- Shannon, B., & Smith, S. J. (2015). Sex education sexuality, society and learning „A lot more to learn than where babies come from“: controversy, language and agenda setting in the framing of school-based sexuality education curricula in Australia. *Sex Education*, 15(6), 641–654. <https://doi.org/10.1080/14681811.2015.1055721>
- Shepherd, L. M., Sly, K. F., & Girard, J. M. (2017). Comparison of comprehensive and abstinence-only sexuality education in young African American adolescents. *Journal of Adolescence*, 61, 63. <https://doi.org/10.1016/J.ADOLESCENCE.2017.09.006>
- Sinai, M., & Shehade, F. M. (2018). Let's (not) talk about sex: Challenges in integrating sex education in traditional arabic society in Israel. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 41(3), 361–375. <https://doi.org/10.1007/S10447-018-9355-X>
- Sincer, I., Severiens, S., & Volman, M. (2019). Teaching diversity in citizenship education: Context-related teacher understandings and practices. *Teaching and Teacher Education*, 78, 183–192. <https://doi.org/10.1016/J.TATE.2018.11.015>
- Tuominytė, G., & Gerasimovičienė, V. (2019). Sveikatos ir lytiškumo ugdymo bei rengimo šeimai programos integravimas į 1–2 klasių kūno kultūros pamokas. *Sporto mokslas*, 2(96), 15–23. <https://doi.org/10.15823/sm.2019.96.3>
- UNESCO, Women UN, UNICEF, UNFPA, Joint united nations programme on HIV/AIDS, & WHO. (2018). *International technical guidance on sexuality education: an evidence-informed approach*. UNESCO.
- Ustilaitė, S., Kalinkevičienė, A., & Juškelienė, V. (2009). Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programos įgyvendinimo situacija Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose. *Pedagogika*, 109–115. <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2009~1367169432700/>

Walker, J. (2004). Parents and sex education—looking beyond ‘the birds and the bees’. *Sex Education*, 4(3), 239–254. <https://doi.org/10.1080/1468181042000243330>

Wang, C. C., & Geale, S. K. (2015). The power of story: Narrative inquiry as a methodology in nursing research. *International Journal of Nursing Sciences*, 2(2), 195–198. <https://doi.org/10.1016/j.ijness.2015.04.014>

Value Narratives in Sexuality Education: Teachers’ Preparedness or Retreat?

Marius Bytautas¹, Sigitas Daukilas²

¹ Vytautas Magnus University, Education Academy, K. Donelaičio g. 52, LT-44244 Kaunas, Lithuania, marius.bytautas@vdu.lt

² Vytautas Magnus University, Educational Research Institute, K. Donelaičio g. 52, LT-44244 Kaunas, Lithuania, sigitas.daukilas@vdu.lt

Summary

The paper analyses the value narratives on youth sex education presented to the public by influencers and parents of school-age children. The research questions are: what is the content of the value narratives in the field of sexuality presented to the public by influencers and parents of school-age children? what is the motivational environment for teachers delivering sex education? what are the possible principles of communication between teachers, organisations involved in sex education, and parents? The empirical research data were collected using a mixed methods strategy. The methodological and value differences between the institutions providing sex education in Lithuania were found to be insignificant, nevertheless, there are significant differences in the value narratives between the concepts of ‘sexuality education’ and ‘sex education’ in the public sphere. Parents of school-age children are exposed to fragmented, value-indoctrinated sex education content presented by influencers, leading to social tensions in school communities regarding children’s sex education. The analysis of the narratives of influencers and parents on the topic of sex education shows that the constructive participation of interested groups (educators, parents, social organisations) in the policy of sex education is impossible without the principles of critical analysis, attention to conflicts, and social dialogue.

Keywords: *social sensitivity, sex education curriculum, value narratives, influencers, parents.*

Gauta 2022 12 21 / Received 21 12 2022
Priimta 2023 06 08 / Accepted 08 06 2023